

Arbetslitteratur bortom kanon. Nordiska perspektiv, red. Beata Agrell, Anna Forssberg & Magnus Nilsson, Malmö: Malmö University Press, 2024, 398 s.

<https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55937>

”Nordiska perspektiv” står det på omslagssida på boka som her skal omtales – rett under hovedtittelen *Arbetslitteratur bortom kanon*. ”Nordiska perspektiv” som undertittel på en bok om nordisk litteratur med artikler penneført av nordiske litteraturforskere er kanskje ikke særlig informativ, men ikke desto mindre er den sann: Sverige er unektelig et land i Norden! Boka har til sammen 24 bidragsytere fordelt på 21 artikler. Tre av bidragsyterne og to av artiklene er norsk-språklige og omhandler norsk litteratur. En av artiklene er resultat av et samarbeid mellom to forskere tilknyttet universitet i Danmark og Sverige; artikkelen er skrevet på svensk, men omhandler dansk litteratur. To bidragsytere er knyttet til Åbo akademi i Finland, men begge skriver om svensk litteratur. Konklusjon: Sverige er Nordens stormakt hva gjelder forskning på arbeiderlitteratur. Finland, Danmark og Norge ser ikke ut til å ha mye å by på!

Nå må man imidlertid ta en fot i bakken og reservere seg mot altfor raske konklusjoner. For *Arbetslitteratur bortom kanon* har verken som utgangspunkt eller endemål å avspeile forskningsstaa i de nordiske landene. Konseptet er langt enklere enn som så. *Arbetslitteratur bortom kanon* baserer seg på artikkelgjorte innlegg fra den åttende konferansen i regi av Nordiskt nätverk för arbetslitteraturforskning arrangert i Karlstad i 2022, og boka er den sjuende forskningsantologien utgitt av dette produktive nettverket. Og det kan være mange grunner til at Karlstad-konferansen ikke trakk til seg mange forskere fra andre nordiske land enn Sverige. Ikke desto mindre er det vel verdt å fundere over hvorfor arbeiderlitteraturforskningen står svakere i land som Danmark og Norge enn i Sverige; det kan knapt skyldes at arbeiderlitteraturen i seg selv står svakere i Danmark og Norge. Interessant nok funderer Magnus Nilsson og Nicklas Freisleben Lund over dette spørsmålet, for Danmarks vedkommende, i sin utmerkede artikkel om Tove Ditlevsen som arbeider-

dikter, ”Kvinnelig arbetarlitteraritet och den danska arbetarlitteraturens kanon – Tove Ditlevsens *Barndom* och *Ungdom* i dialog med Martin Andersen Nexøs *Ditte Menneskebarn*”. I Danmark, framgår det hos Nilsson og Freisleben Lund, er arbeiderlitteraturbegrepet og arbeiderlitterariteten knyttet til den organiserte arbeiderbevegelsen, og det samme kan sies om de store klassikerne i norsk arbeiderlitteratur: Eksempelvis var Kristofer Uppdal sentral i fagbevegelsen, mens Alf Prøysen var nært tilknyttet arbeideravisene, arbeiderpartiforlaget Tiden og Arbeidermagasinet/Magasinet for alle. I Dag Solstads begravelse for nylig, ble ”Internasjonalen” avspilt før kista ble båret ut av Oslo domkirke; han omtalte seg selv som kommunist i alle år. Og til tross for at Solstad har skrevet noen av storverkene innenfor norsk arbeiderlitteratur, som for eksempel *25.septemberplassen* (1974), tilhørte han på 1970-tallet en marxistisk-leninistisk bevegelse (Arbeidernes kommunistparti) som bidro til å bringe selve arbeiderlitteraturbegrepet i vanry i norsk offentlighet. Den store poeten Hans Børli, tømmerhogger av yrke, frådte av raseri fordi han ikke ble anerkjent som arbeiderdikter av sine yngre kolleger ettersom hans diktning ikke bare dreide seg om arbeidet i skogen og om politiske forhold, men også om de sentral-lyriske tematikker. En annen kjempe i den moderne norske roman-kanon, Kjartan Fløgstad, vil nok helst knytte sitt arbeiderlitteraturbegrep til den industriarbeiderklassen han har skrevet så mye om, og ville nok heve øyenbrynene om post-industrielle influenserbøker skulle drøftes i arbeiderlitterær sammenheng. Men at nettopp det kan gjøres til en fruktbar diskusjon, er artikkelen ”Influencerböcker som arbetarlitteratur? – Arbete och ideologi i en samtida genre” av Gustav Borsgård et godt eksempel på.

Arbetarlitteratur bortom kanon er, heldigvis får man si, en nokså lealaus tittel som åpner for mange til- og innganger og ulike sjangrer. ”[B]ortom kanon” betyr i noen tilfeller ”bortom” den arbeiderlitterære kanon. Selv om det gjennom årtiene har vært vekslende interesse for Tove Ditlevsens forfatterskap, så vel for prosa som for lyrikk, tilhører det i høyeste grad kanon, men forfatterskapet har inntil de seneste år befunnet seg ”bortom” den arbeiderlitterære kanon, og det er særdeles fortjenstfullt at tidligere nevnte Nilsson og Freisleben Lund følger opp den danske forfatteren Olga Ravn, som i en kronikk i avisa *Information* med fynd og klem erklærte at Ditlevsen må være

en arbeiderdiker, hvilket godtgjøres analytisk i Nilsson og Freisleben Lunds artikkel. Noen av norske Frode Gryttens noveller og romaner er i ferd med å få kanonisk status innenfor en nasjonal kontekst, og bildeboka hans, *Hull & Sønn* (2004) er pensumbok ved flere lærerskoler og er blitt omarbeidet til så vel figurteater som ”vanlig” teater, og slik sett i ferd med å bli kanonisert. Når den behandles i Elin Stengrundet og Ingrid Nestås Mathisens artikkel, ”’De flinkeste fagfolka i hele verden’ – Bildeboken *Hull & Sønn* (2004) som arbeiderlitteratur”, så er det som *ett* eksempel blant mange på at barnelitteraturen ikke synes å være et sentralt forskningsobjekt i arbeiderlitteraturforskningen, den er ”bortom” dens kanon, hvilket den jo ikke burde være. ”Svenska proggtexter” hører kanskje ikke til innenfor den nasjonale eller den tradisjonelle arbeiderlitterære kanon, muligens (?) heller ikke innenfor en populærmusikalsk kanon, men like fullt avspeiler tekstene arbeiderkår og politisk historie. Nettopp innenfor sanglyrikken finnes mange sjangrer og teksttyper som tør være særdeles relevante for arbeiderlitteraturforskningen, og det er svært opplyftende at Per Anders Wiktorsson og Magnus Öhrn tar fatt i en flik av dette i ”’Vi måste sluta supa’ – Svenska proggtexter som arbetarlitteratur”.

Som vi forstår: Kanon-begrepet kan brukes i mange kontekster, sammenhenger – og litterære verker kan, som vi stadig erfarer, bevege seg ut og inn av kanon(er). Redaktørtrioen Beata Agrell, Anna Forsberg og Magnus Nilsson gjør klokt i å ha et noenlunde avslappet forhold til det i sitt redaksjonelle arbeid. De har også lyktes overmåte godt i å samle et til dels svært springende materiale inn under fire hovedbolker med samlende avdelingsoverskrifter slik at vi som lesere geleides mest mulig behendig gjennom bokens 397 sider og 21 artikler. Den første avdelingen dreier seg om litterær verdi og litterær vurdering fra svært ulike ståsteder. Eksempelvis sammenligner Anna Linzie den amerikanske forfatteren Edward Dahlbergs posisjon innenfor den amerikanske arbeiderlitteraturen med Leon Larssons i Sverige og påviser hvordan de to forfatterne vurderes og omvurderes gjennom ulike presentasjoner, endog hvordan de to forfatterne selv vurderer og omvurderer egne verk. Svært interessant er det også å lese Catharina Bergmans ”Medioker medelklassighet och tankeklaustrofobiska teorier – Skönlitterär kritik mot ’det akademiska’” som

beskriver hvordan tre forfattere (Eija Hetekivi Olsson, Anneli Jordahl og Johan Jönson) ut fra et arbeiderklasseperspektiv møter og beskriver litteraturvitenskapelig virksomhet på universitetene. Og som tittelen på artikkelen røper, så kommer ikke det litteraturvitenskapelige etablissementet så godt ut! Jeg tror heller ikke at Anna Forssberg eller Christer Ekholm lider av tankeklaustrofobi, snarere tvert imot! Imidlertid synes jeg ikke de overbeviser helt hva gjelder de teorier de trekker inn for å perspektivere sine synsmåter. Forssberg belyser fint forholdet mellom arbeiderlitteratur og naturalisme i artikkelen med hovedtittelen ”Kroppars fängelser hos Emile Zola och *det messianska* i arbetarlitteraturen”, men får ikke sin altfor knappe presentasjon av *det messianske*, her avgrenset til Derridas tenkning, til å funke i forhold til helheten. Ekholm på sin side drøfter fint kanonisering og kanoniseringsprosesser i ”Den omöjliga arbetarlitteraturen? Svensk arbetardiktning och kanon”. Han vil dreie oppmerksomheten mot talehandlingsteori og leserrolle/lesermedvirkning, og forsøket på å overføre Deleuze og Guattaris begrep om en ”mindre litteratur”, en minoritetens litteratur, på arbeiderlitteraturen, som vi også kjenner fra tidligere Ekholm-arbeider, er klokkelig tonet ned her.

Den neste hovedbolken omhandler arbeiderlitteraturens forhold til kanon. En ”höjdare” her er utvilsomt Åsa Arpings lesning av to fortellinger av Per Thomasson som en form for arbeiderlitterær appropriering av klassikeren *Onkel Toms hytte*. I Birthe Sjöbergs nylesning av Jan Fridegårds *En natt i juli* vektlegges romanens eksistensielle tematikk, mens romanen betraktet som ”statar-roman” trenges i bakgrunnen. Peter Forsgren drøfter kvinnelitterær versus arbeiderlitterær kanonisering på bakgrunn av to romantrilogier av Inga-Lena Larsson og Ann-Charlotte Alverfors, en artikkel som også bereder grunnen for Vera Ydrefelts feministisk-inspirerte nærlesning av en av romanene Forsgren behandler, nemlig Inga-Lena Larssons *Vide ung*. Hanna Aspegren gir til beste en rekke eksempler på arbeiderlitteraritet i tre av Eyvind Johnsons historiske romaner, mens før nevnte artikkel om Tove Ditlevsens selvbiografiske romaner får avslutte denne hovedbolken, en artikkel der Nilsson og Freisleben Lund også kaster et sideblikk til en av de store klassikerne i nordisk arbeiderlitteratur, Martin Andersen Nexøs *Ditte menneskebarn*.

Den tredje bolken med den spørrende tittelen ”Utanför eller

bortom arbetarlitteraturens kanon?” tar for seg et svært sprikende tekstmateriale: politiske kampdikt, kolportasjeroman, regional litteratur, noveller og fromme fortellinger. Mon brukslitteratur kunne være en dekkende betegnelse for de teksttyper som legges under lupen her. Bolken beveger seg fra hvordan arbeiderbevegelsens kampdiktning danner mønster for nazistenes (ved Bibi Jonsson) via en drøfting av forholdet mellom kjønn og klasse i kampdikt av Marie Sandel og Leon Larsson (ved Ewa Bergdahl) til Christine Hamms grundige undersøkelse av det melodramatiske i Karen Sundts *Manden af Stand*, *Kvinden af Folket*. Anders Öhman setter deretter den västerbottniske og ukjente Hjalmar Westerlunds fortellinger opp mot fortellinger av den langt mer velkjente Kurt Salomonson fra samme område i artikkelen ”Den regionala arbetarskildringen – Bruk eller begränsning?”. Mens Salomonsen holder en distanse til stedet han forteller om, er det nærhet og nærvær som særpreger Westerlunds skrivemåte i romanen *Starrmyrkojan*, påviser Öhman blant annet; avstand og nærhet er arbeiderlitteraturens dilemma, hevdes det i konklusjonen. Til sist i denne tredje bolken kommer to sentrale nestorer i nordisk arbeiderlitteraturforskning til orde, Per-Olof Mattson og Beata Agrell. Mattson skriver denne gangen om novellens betydning som brødskrivning for arbeiderlitteraturens autodidakter i mellomkrigstida; tallmaterialet i kroner og øre som presenteres i artikkelen forteller om grundig utforskning og arkivstudier. Agrell, som har utmyntet begrepet ”arbetaerlitteraritet” som det henvises til i mange av bokens bidrag, tar for seg arbeiderlitterær oppbyggelse, et emne som også norske forskere burde gripe fatt i all den tid norsk arbeiderbevegelse er særdeles nært knyttet til andre folkelige bevegelser, som så vel avholdsbevegelse som lavkirkelige trossamfunn.

Den fjerde og siste bolken har tittelen ”Arbetarlitteraritet i nya genrer och medier”. Stengrundet og Nestås Mathisens artikkel om bildebøker er allerede nevnt, likeledes Wiktorsson og Öhrns om svenske ”proggtexter” og Borsgårds om influenserbøker. De to gjenstående artiklene er like verdifulle. Innenfor arbeiderlitteraturforskninga har nok ungdomsboka lidd samme marginaliserte skjebne som barneboka. Margretha Ullströms artikkel om skildringen av arbeidermødre i 1900-tallets ungdomsbøker er ett bidrag til å få også ungdomslitteraturen inn i arbeiderlitteraturforskningens varme. Flere forskere som

for eksempel Magnus Nilsson og Åsa Arping har tidligere tatt til orde for at tegneserier bør gjøres til gjenstand for arbeiderlitterære undersøkelser, og Annika Olson følger dette opp i den case-studien – vitalt skrevet – om Mats Jonssons tegneserier som avslutter boka.

Mot slutten av bokas innledning lister redaktørtrioen opp de syv forskningsantologiene Nordiskt nätverk för arbetarlitteraturforskning tidligere har gitt ut, og *Arbetarlitteratur bortom kanon* føyer seg fint inn i denne flotte rekken av bøker. Det står respekt av den forskningsinnsatsen som nettverket har bedrevet gjennom mange år, og redaktørene Agrell, Forssberg og Nilsson har all ære av årets utgivelse. Et lite hjertesukk til slutt: Må absolutt alle akademiske artikler la innledningene ende opp med formel av typen ”i denne artikkelen skal jeg først... og deretter drøfte...”. Når du leser et tjuetalls artikler med likelydende programerklæringer i strekk, blir det kjedsommelig. Hvilken lise var det ikke å komme til side 265 og Per-Olof Mattsons ”Novellens betydelse för mellankrigstidens autodidakter – Två exempel”. Der fremgår tekststrukturen klart og tydelig av teksten selv – helt uten overpedagogiske kommentarer om hvordan teksten er bygget opp. Forbilledlig!

Ole Karlsen

Litteratursociologi i nytt ljus,
red. Karl Berglund & Ann Steiner,
Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi,
Uppsala universitet, 2024, 362 s.

<https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55939>

I juni 2023 hölls konferensen ”Litteratursociologi i nytt ljus” i Uppsala. Konferensen samla de ett sextiotall forskare som under två dagar diskuterade litteratursociologins ställning, utveckling och framtida riktning i Norden. Totalt innehöll konferensen ett fyrtiotal presentationer om boken som föremål, barn- och ungdomslitteratur, bibliotek och litteraturförmedling, läsare och läsning, litteraturen i en digital tid, litteraturkritik och litteraturpolitik med mera. Konferen-